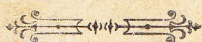

DE GROOTE OORLOG

Aartshertog Frans Ferdinand.

I.

Oorlogswolken.

De mobilisatie.

Weet ge 't nog, hoe op 't eind van Juni 1914 het bericht van een koningsmoord in Servië ons even opschrok?

Aartshertog Frans Ferdinand en zijn gemalin waren op 28 Juni te Serajewo omgebracht. De moordenaars waren van Servischen oorsprong en men schreef en beweerde, dat de aanslag het gevolg was van een Servisch complot...

Er heerschte naijver tusschen Oostenrijk en Servië. De gerste zag met leede oogen de toeneming der ontwikkeling van den Balkanstaat aan.

De aartshertog Frans Ferdinand was aan onze zeekust geen onbekende. Elk jaar bezocht hij Blankenberge, en weer waren er voor hem in 1914 kamers besproken. Men wist u daar te vertellen, hoe het slachtoffer geleefd had, hoe hij met zijn gevolg dagelijks ter kerke ging en de gemeenteraad der badplaats besloot zijn nagedachtenis in den naam eener straat te bewaren... Die naam zou niet lang stand houden...

Andere gebeurtenissen vroegen al spoedig de aandacht. Was daar niet het Caillaux proces te Parijs? Wie dacht toen nog aan het drama van Serajewo...

En 't was zomer. Ten onzent beraamde men uitstapjes, vakantieplannen. Europa scheen na die kleine opschudding zoo rustig weer.

Maar eensklaps begonnen de bladen over oorlog te schrijven. Donkere wolken kwamen opzetten.

Wij wreven ons de oogen uit... Welke zwartgalligen waren het dan toch die ons durfden voorspellen, dat we onbewust op een geweldigen vulkaan leefden, dat Europa reeds in zijn grondvesten schokte?

Oostenrijk stelde Servië verantwoordelijk voor den moord en verweet dit land allerlei samenspanningen tegen den nabbur toe te laten. Het eischte voldoening, zou den Balkanstaat strenge wetten stellen.

De Oostenrijksche minister van oorlog en de overste van den generaal staf waren eensklaps uit hun vakantie-verblijf te Weenen teruggekeerd.

Zoo luidden de berichten...

En men begon berekeningen te maken. Als Oostenrijk oorlog kreeg met Servië zou dit door zijn grooten broer Rusland gesteund worden. Maar dan sprong Duitschland Oostenrijk bij en Frankrijk Rusland... Er zou gevaar zijn voor België dat tusschen twee groote rijken lag. Werd België geschonden, dan kwam misschien Engeland in den dans.

Wij geloofden daar niet veel van. Zwartkijzers! zei het volk. Men voert geen oorlogen meer, 't Zal wel weer bij woorden blijven. En hebben we niet het Vredespaleis in den Haag? Diplomaten kunnen er de geschillen bijleggen.

Als 't zoo erg was, gelijk sommigen voorspiegeldden, zou de voorzitter der Fransche republiek, Poincaré, zich dan te Petersburg laten huldigen? Duinkerke maakte zich gereed om den president bij zijn terugkeer feestelijk te ontvangen, wat tevens voor deze Noord-Fransche badplaats een goed nummer op 't programma der aantrekkelijkheden was.

Te Londen scheen men meer bezorgd om de onlusten in Ierland dan om een Europeeschen oorlog. Duitschland zond duizenden bezoekers naar onze kust en ginds schreef men over de hitte te Berlijn.

Maar de pessimisten kregen gelijk. Eensklaps bleek het waar, dat de toestand in ons werelddeel zeer dreigend was. Oostenrijk eischte, dat Servië zijn politieke organisatie's en vereenigingen zou

De Keizer van Oostenrijk.

ontbinden en stelde nog andere eischen. Het zocht den oorlog.

Op 23 Juli 1914 zond het een ultimatum aan Servië. En van dat oogenblik af was er in alle Europeesche Staten onrust. Ook te Brussel begreep men ten volle, welke noodlottige gevolgen een oorlog tusschen de groote mogendheden voor ons landekje hebben kon. De laatste dagen van Juli waren dus vol onzekerheid en angst. Welk een wisseling van telegrammen tusschen onze regeering en haar gezanten!

Op 28 Juli meldde een telegram van graaf van Dudzele, onzen gezant te Weenen, dat Oostenrijk-Hongarije aan Servië den oorlog verklaard had. Servië had veel toegegeven, maar kon niet alle eischen aannemen zonder zijn waardigheid te verliezen. En Duitschland hitste Oostenrijk op.

Dien zelfden avond vergaderden onze Koning en de ministers. De kabinetsraad onderzocht de vraag of het Belgisch leger niet gemobiliseerd moest worden, nu in alle landen militaire maatregelen werden genomen. De raad besloot het leger op versterkten vredesvoet te brengen. Dit was nog geen mobilisatie, zooals in een brief aan de gezanten werd verklaard. Ons leger op gewonen vredesvoet, had slechts één lichting onder de wapenen. Drie klassen werden opgeroepen, teneinde de grenzen te bezetten.

En toch wekte die maatregel reeds eenige onrust onder de bevolking, al hoopte men dat de oorlog zich tot beide verre Staten bepalen zou.

Den 31^{en} Juli vernam onze regeering, dat de Duitse regeering de « Kriegszustand » geproklameerd had, wat een voorloopige mobilisatie beteekende. En nu beval ook België de algemeene mobilisatie. Dit gebeurde op 31 Juli om 6 uur 's avonds.

In tijd van vrede, was de ligging van de hoofdkwartieren en garnizoenen van het veldleger, dat zes legerafdeelingen en een kavalerieafdeeling bedroeg, als volgt geregeld :

1^e afdeeling : te Gent (garnizoenen van Gent, Brugge, Oostende en Ieperen).

2^e afdeeling : te Antwerpen (garnizoen van Antwerpen).

3^e afdeeling : te Luik (garnizoenen van Luik, Hasselt en Verviers).

4^e afdeeling : te Namen (garnizoenen van Namen en Charleroi).

5^e afdeeling : te Bergen (garnizoenen van Bergen, Doornik en Ath).

6^e afdeeling : te Brussel (garnizoen van Brussel).

Deze samentrekking was geheel in overeenstemming met onze plichten der onzijdigheid.

De 1^e afdeeling, of divisie van Vlaanderen stond tegenover Engeland ; de 3^e of divisie van Luik tegenover Duitschland ; de 4^e en 5^e afdeelingen waren op Frankrijk gericht.

Elk dier voorhoedeafdeelingen had voor op dracht den eersten weerstand te bieden, en intusschen had men den tijd om de vijf overige divisies naar de bedreigde punten te voeren.

Het verdedigingsstelsel van België bevatte drie versterkte plaatsen : Antwerpen, een verschanste legerplaats en schuiloord ; Luik en Namen. spervesten, bruggehoofden en steunpunten.

Het leger was dus ook verdeeld in vesting- en veldtroepen ; de zeven oudste lichtingen werden voor de vestingen aangewezen ; de acht andere maakten het veldleger uit.

Allen herinneren we ons nog die roerige dagen der mobilisatie, toen de klokken stormden, hoorns alarm bliezen, en de gendarmen, politieagenten, veldwachters, gemeenteboden de oproepingsbevelen rondbrachten.

Plotseling werd het ons duidelijk, dat er dan toch wel gevaar was voor het kleine België, en trachtte men de vrees weg te steken achter troostwoorden. « 't Is slechts om de grenzen te bewaken. 't Was in 1870 ook alzoo. »

Welke triestige tooneelen toch aan onze stations, toen zooveel vaders, zonen, verloofden, broeders eensklaps uit hun vredesarbeid gerukt, vertrekken moesten.

En toch bleef de hoop, de vurige hoop, dat de oorlog België sparen zou, en de storm voorbij ons land zou slaan.

Rusland begon den 30ⁿ Juli te mobiliseeren, Nederland den 31ⁿ en Duitschland en Frankrijk den 1ⁿ Augustus.

Op 1 Augustus verklaarde Duitschland aan Rusland den oorlog. In Duitschland heerschte al spoedig de stemming, die alle militaristen bij het volk wenschten.

Den 31ⁿ Juli, 's avonds om half zeven, vertoonden de keizer, de keizerin en prins Adelbert zich vóór een der vensters der ridderzaal van het slot aan de menigte. De keizer sprak het volk toe :

« Een ernstig uur is voor Duitschland aangebroken. Van alle kanten zijn wij door benijders omringd en zij dwingen ons tot verdediging. Men drukt ons het zwaard in de hand. Ik hoop dat, zoo ik er niet in geluk op het laatste oogenblik mijn tegenstanders tot een ander inzicht te brengen en den vrede te handhaven, wij het zwaard met Gods hulp zóó mogen voeren, dat wij het weer met eere in de schede kunnen steken. Enorme offers zou een oorlog van het Duitse volk eischen, doch onzen tegenstanders zullen wij toonen, wat het beteekent Duitschland aan te vallen. En nu beveel ik u Gode aan. Gaat thans

De Tsaar van Rusland.

naar de kerken, knielt daar voor God neer en bidt Hem om ons dapper leger te helpen. »

Een volk, dat na 1870 militaristisch opgevoed was en nooit anders gehoord had dan van Duitse macht, en Duitse heerschappij en een Duitschen « krieg », dat op de gordels der soldaten het overmoedig « Gott mit uns » las, had niets anders noodig om tot, wat men geestdrift noemt, maar een opgezweepte roes was, gebracht te worden.

— Hoch, hoch! donderde het over die dui-zenden.

Men juichte en zong en schreeuwde en weinigen voorzagen welk een zelfmoord de natie plegen ging!

In Frankrijk zag men den toestand donker in. Poincaré zou van Petersburg naar Christiania gaan. Maar hij keerde dadelijk naar Parijs terug en de feesten te Duinkerke werden afgelast. De Fransche staatsrente daalde onrustwekkend. In dertig jaar had ze nog niet zoo laag gestaan, beneden 80 %.

Op 1 Augustus volgde de mobilisatie. 't Was of Parijs eensklaps veranderde. De vroolijke, soms lichtzinnige stad werd plots ernstig. Geen bluf, geen geringschatting van den toestand, maar waardigheid. Wel geestdrift, doch rustend op ernst.

Maar keeren wij naar ons eigen landeke terug, dat zoo vreedzaam te midden van al die beroering lag.

Wij zeiden reeds, dat de algemeene mobilisatie op 31 Juli bevolen werd.

Welk een gewoel in het land! Treinen met soldaten en materiaal in alle richtingen! Mannen, die zich moesten losscheuren van hun gezin en van hun werk. De oogst stond rijp op de velden, vonkend als goud in het heerlijk zomerweer, maar duizenden maaiers moesten heen. In veel nijverheidsgestichten viel de arbeid plotseling stil.

Zou er gevaar zijn? Men kon het niet gelooven... Wij leefden met ieder in vrede. Wie zou de misdaad begaan een klein, vreedzaam landeke in een oorlog te sleuren? En was onze onzijdigheid niet door de mogendheden gewaarborgd?

Dat besprak men in de huizen, waar de solda-

ten ingekwartierd en gastvrij ontvangen waren. Dat overwoog men, na de dagtaak op de dorpen, waar 't nu zoo stil scheen na 't vertrek van zoo velen...

Onze onzijdigheid! België had altijd zijn plichten, welke daaruit voortspuiten, vervuld, en deed het ook nu...

Zeker, bij de gedachte aan de mogelijke schending dier neutraliteit, keek men onwillekeurig naar 't Oosten. Er was wantrouwen jegens Duitschland! Dreigde er gevaar, 't moest van daar komen.

En toch nam de regeering maatregelen naar alle zijden. Op den schilderachtigen kerktoeren van Adinkerke bijvoorbeeld stond een gendarm met den blik naar Ghyvelde... naar Frankrijk dus.

Den 1e en 2^a Augustus marcheerde het 2de regiment jagers uit Bergen naar de Fransche grens ten Zuiden van het kanaal van Bergen naar Condé en het kanaal van het Centrum, dus bij de wegen van Valenciennes, Bavay, Maubeuge en Beaumont. Het 1e jagers stond ook in dien sektor op post. Het 3e en 6e jagers van Doornik vervulde dezelfde taak voor de strook Valenciennes-Rijsel.

« De groote manoeuvres » zeiden de soldaten tot de boeren, die een beetje ongerust waren over die beweging, en vroegen of er dan gevaar uit Frankrijk dreigde.

— Och, 't was in 1870 ook aldus, herhaalden de anderen.

We deelden het reeds hiervoren mee hoe de 4de en 1^e legerafdeeling tegenover Frankrijk stonden en de 1^e Engeland in 't oog houden moest.

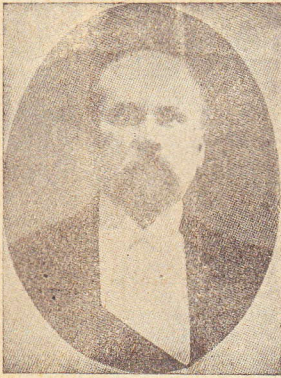
Maar toch... Uit 't Oosten dreigde 't gevaar! 's Avonds om 10 uur bezocht de Engelsche gezant onzen minister van buitenlandsche zaken. Hij meldde, dat bij de mogelijkheid van een Europeeschen oorlog sir E. Grey aan de Fransche en Duitse regeering gevraagd had of zij België's onzijdigheid eerbiedigen zouden, zoo deze door geen enkele mogendheid geschonden werd.

Minister Davignon (van buitenlandsche zaken) verzekerde den Engelschen gezant sir F. Villiers dat België niets zou nalaten om zijn onzijdigheid te handhaven en hij dankte hem voor de gewichtige mededeeling.

Den volgenden morgen bracht den heer Klobukowski, gezant van Frankrijk aan minister Davignon dit zeer stellige, openhartige antwoord:

« Ik ben gerechtigd te verklaren, dat in geval van een internationaal konflikt, de regeering der Republiek (Frankrijk) de onzijdigheid van België zal eerbiedigen, zooals zij het altijd heeft verklaard. In geval deze onzijdigheid niet door eene andere mogendheid geëerbiedigd werd, zou de Fransche regeering er toe kunnen gebracht worden, die houding te wijzigen teneinde zijn eigen verdediging te verzekeren ».

En Duitschland? Reeds op 31 Juli trachtte baron Van der Elst, algemeen sekretaris van het Ministerie van Buitenlandsche zaken den Duit-schen gezant, den heer von Below-Saleske te polsen. Deze was zoo openhartig niet.

Poincaré, Voorzitter der Fransche Republiek.

De heer de Bassompierre werd door minister Davignon naar hem gezonden om te vragen of Duitschland België's onzijdigheid zou eerbiedigen.

De afgevaardigde vertelde, wat de Fransche gezant had verklaard:

« Bedank den heer Davignon voor deze mededeeling » antwoordde de Duitsche gezant; « en zeg hem dat ik ze aan mijn regeering zal overbrengen. Officieel heb ik u niets meer te zeggen. Persoonlijk heb ik echter de overtuiging dat België niets van Duitschland te vreezen heeft. Mijn regeering zal het niet noodig vinden vroegere verklaringen te herhalen. »

Een dier verklaringen dagteekende van 1911, toen de rijkskanselier beweerde had, dat Duitschland in geval van oorlog niet voornemens was België's onzijdigheid te schenden.

De Duitsche gezant herhaalde den volgenden dag — 2 Augustus — diezelfde geruststellingen aan den heer Davignon, onzen minister van Buitenlandsche zaken. Dat was 's morgens... En s' avonds zou hij het ultimatum overhandigen.

En wat zei hij tot dagbladschijvers? « Het dak van uw buurman zal misschien branden, maar dat van uw huis blijft ongerept ».

Dat meldde het Brusselsch blad *Le Soir*, 's namiddags.

De *XXme Siècle* had ook een geruststellende mededeeling die van den Duitschen militairen attaché kwam. « Het is niet waar dat Duitschland den oorlog heeft verklaard. Onze troepen hebben het Groot-Hertogdom Luxemburg niet bezet. Dat zijn valsche berichten, uitgestrooid door personen, die vijandig staan tegenover het Duitsche rijk. »

En dienzeliden morgen om 6 uur waren Duitsche troepen het Groot-Hertogdom Luxemburg bij Wasserbillig binnengevallen.

Aan de regeering van Luxemburg was dit telegram gestuurd:

« De militaire maatregelen zijn tot onzen grooten spijt onvermijdelijk geworden door de omstandigheid, dat wij uit vaste bron weten, hoe Fransche strijdkrachten op weg zijn naar Luxemburg.

Wij moeten de maatregelen nemen ons opgedrongen door de bescherming van ons leger en de veiligheid onzer spoorwegen. »

Des Zondags morgens kwamen er Duitsche troepen per gepantserden trein uit Trier over de lijn van Wasserbillig naar Luxemburg.

Andere treinen volgden, en, eer de dag ten einde was, waren er 40.000 Duitsche militairen in 't Groot-Hertogdom.

De eerste-minister Cryschen protesteerde wel... Maar wat kon men doen!

De Luxemburgers zagen onder die soldaten veel kennissen, die in het Groot-Hertogdom hadden gewerkt.

De Duitschers begingen een tweede schending van het volkenrecht. Men scheen goed te weten waar er Elzassers woonden. Deze — een tweehonderd — werden eenvoudig aangehouden en weggevoerd.

En al dadelijk speelde Duitschland geheel den baas.

Er waren al proklamaties vooraf gedrukt, en wel te Coblenz. Daarin heette het dat Frankrijk reeds den oorlog tegen Duitschland begonnen was op Luxemburgsch gebied.

Maar Franschen waren er nog niet te zien. Alleen Duitschers... en ze toonden zich de meesters.

En te Brussel vertelden de Duitsche diplomaten, dat er van Luxemburgs schending geen woord waar was.

Dien Zondag doorkruisten we een gedeelte van ons land. De mobilisatie was nog in vollen gang. Op de groote wegen en de spoorlijnen heerschte groote drukte. Maar in de velden zagen we menige bedevaart en ommegang.

Men voelde het oorlogsgevaar. En beter dan vroeger verstond men de bede:

— Van oorlog, spaar ons Heere!

Familieleden reisden reeds de vertrokken soldaten achterna. 't Afscheid was zoo plotseling geweest... Men had nog zooveel te bespreken, te behandelen...

Maar over ons land zweefde toch de hoop, de heerlijke hoop.

II.

Een tragische nacht. Een ultimatum.

Dien Zondag 2 Augustus om ongeveer zeven uur 's avonds verscheen de Duitsche gezant Below-Saleske in 't Ministerie van Buitenlandsche Zaken. Hij begaf zich bij minister Davignon...

De heeren de Bassompierre, baron de Gaiffier, algemeen bestuurder en baron van der Elst,

algemeen sekretaris, waren nog in 't gebouw en zij begrepen, dat op dit oogenblik België's lot op 't spel stond.

De Keizer van Duitschland.

Tien minuten duurde daar in het ministerieel kabinet 't onderhoud. Toen ging de Deutsche gezant heen. De drie ambtenaren spoedden zich naar 't kabinet.

De minister was er niet, maar kwam dadelijk gevolgd door graaf Leo d'Ursel, kabinetsoverste en M. Costermans, onder-kabinetsoverste.

Minister Davignon zag zeer bleek.

— 't Is slecht, zeer slecht, zei hij.

Hij wees op een stuk en vervolgde :

— Zie daar de Deutsche nota. Duitschland eischt, dat wij zijn leger door ons land laten trekken.

— En wat hebt gij geantwoord ?

— Ik heb het stuk aangenomen en gezegd dat ik het met den Koning en de andere ministers, zou onderzoeken. Wij hebben twaalf uur om te antwoorden. Maar toch kon ik mijn verontwaardiging niet inhouden. Ik heb aan M. Below gezegd, dat wij alles hadden kunnen verwachten behalve dit : Duitschland dat ons vriendschap betuigde en nu ons een oneerlijke daad voorstelde. Laten we de nota vlug vertalen, en dat men den heer de Broqueville roepe !

Onmiddellijk gingen de ambtenaren aan het werk.

De heer de Bassompierre schreef. Graaf d'Ursel en baron de Gaiffier vertaalden... De minister

en de algemeene sekretaris volgden in een zetel gezeten de werkzaamheden.

Gemakkelijk was de vertaling niet daar sommige Deutsche zinnen voor verschillenden uitleg vastbaar waren. Men besprak die...

Intusschen werd de eerste minister, de heer de Broqueville gewaarschuwd. Tijdens het vertalingswerk trad hij binnen. Hij zette zich naast den heer Davignon, die hem in korte woorden het onderhoud met den Deutschen gezant meedeelde. De heer de Broqueville kruiste de armen en scheen in gedachten te verzinken.

Het werk was afgelopen.

— Lees mij de nota in 't Fransch voor, zei de eerste minister tot M. de Bassompierre.

Het stuk luidde als volgt :

Keizerlijke Legatie in België.

Brussel, 2 Augustus 1914.

Zeer vertrouwelijk.

De Deutsche regeering heeft vertrouwbare berichten ontvangen over een voorgenomen opmarsch der Fransche strijdkrachten naar de Maaslinie Givet-Namen. Deze laten geen twijfel bestaan over Frankrijks voornemen over Belgisch gebied naar Duitschland te trekken. De Deutsche keizerlijke regeering kan de vrees van zich niet afzetten, dat België, ondanks zijn besten wil, onbekwaam zal zijn zonder hulp een Franschen opmarsch met zulk een groote ontwikkeling af te slaan, en dat daarin voldoende zekerheid ligt van een bedreiging jegens Duitschland.

Het is voor Duitschland een plicht van zelfbehoud om dezen vijandelijken aanval te voorkomen.

De Deutsche regeering zou het zeer levendig betreuren, indien België als een vijandelijke daad tegen zich zou beschouwen het feit, dat de maatregelen van Duitschlands vijanden het verplichten van zijn kant het Belgisch gebied te schenden.

Teneinde elk misverstand te verwijderen, verklaart de Deutsche regeering het volgende :

1. Duitschland heeft geen enkele vijandelijke daad tegen België in 't zicht. Indien België er in toestemt, tijdens den oorlog, die nu aanvangen zal, een houding van vriendschappelijke onzijdigheid jegens Duitschland te nemen, verbindt de Deutsche regeering zich van haar kant op het oogenblik van den vrede het koninkrijk en zijn bezittingen in al hun uitgestrektheid te waarborgen.

2. Duitschland verbindt zich onder de genoemde voorwaarde dadelijk na het sluiten van den vrede het Belgisch gebied te ontruimen.

3. Als België een vriendschappelijke houding aanneemt, is Duitschland bereid, om in overeenstemming met de Belgische regeering tegen gereed geld alles te koopen wat voor zijn troepen noodig is en vergoeding te betalen voor de in België aangerichte schade.

4. Indien België tegenover de Duitsche troepen een vijandelijke houding aanneemt en vooral den opmarsch bemoeilijkt door een tegenstand der Maasforten of door de vernieling van wegen, spoorwegen, tunnels of andere kunstwerken, zal Duitschland verplicht zijn België als vijand te beschouwen.

In dit geval neemt Duitschland geen enkele verbintenis jegens het koninkrijk, maar zal de latere regeling der onderlinge betrekkingen tusschen beide staten aan de beslissing der wapens overlaten. De Duitsche regeering heeft de gerechtvaardigde hoop dat deze gebeurtenis zich niet zal voordoen en dat de Belgische regeering de geschikte maatregelen zal weten te treffen, om te verhinderen dat ze zich voordoen. In dit geval zullen de vriendschapsbanden die beide buurstaten verbinden op duurzame wijze bestendig worden.»

Zoo was de poging tot het koopen van onze eer... Ons land moest een weg worden voor het Duitsche leger, opdat dit snel in Frankrijk zou kunnen vallen. Frankrijk vernietigen, dan met alle macht Rusland aanvallen. Zoo stelde de militaire kliek het zich in Duitschland voor!

En wat kon België doen? Zou het niet sidderend voor het sabelgerinkel van over den Rijn toegeven... alles toegeven!

't Kon geld verdienen... en tevens den vriend blijven van het machtig rijk.

Ziedaar de strekking van dit laag ultimatum!

De heer de Bassompierre las deze nota dus voor...

Dan volgde een stilte...

— Mijnheer de minister, zijn wij gereed? vroeg de algemeene sekretaris aan den heer de Broqueville, die aan 't hoofd van het departement van oorlog stond.

Ja, wij zijn gereed.... De mobilisatie wordt in wonderbare omstandigheden voltrokken. Gisteren morgen begonnen, is ze bijna geëindigd. Morgen avond zal het leger in staat zijn op te trekken: morgenochtend zelfs, indien het volstrekt noodig is. Maar... er is een maar... wij bezitten nog geen zwaar geschut.

Inderdaad, de nieuw bestelde, groote kanonnen waren nog... bij Krupp te Essen, in het land dat ons den oorlog verklaarde.

— Het is nu acht uur, hernam M. de Broqueville. We moeten onmiddellijk den Koning inlichten en hem de toestemming vragen den Raad om 9 uur in het Paleis op te roepen en de staatsministers om 10 uur.

Zelf ging hij naar den vorst.

Uit het voorgaande voelt men reeds wat het antwoord zou zijn: het eenige dat een eerlijke natie geven kon: *Neen!*

Brussel was op dien stond nog vol leven en beweging.

Ik herinner me dien avond... 't Nieuws van den Duitschen inval in het Groot-Hertogdom Luxemburg was bekend. Duitschland verontschuldigde zich door de mededeeling, dat het beslag wilde leggen op zijn spoorwegen aldaar.

En wij, die nog niet wisten, wat er in het ministerie van Buitenlandsche zaken omgegaan was, klampten ons aan die verontschuldiging als aan een stroohalm vast...

Duitschland wilde meester blijven over zijn lijnen in het Groot-Hertogdom.

Bij ons bezat het die niet... En we hadden immers de geruststellende verklaringen in de *Soir* en de *XXme Siècle* gelezen. Ons dak zou onbeschadigd blijven. België kreeg geen oorlog. Al die uitlatingen klonken wat zelfzuchtig, maar nu vooral begrepen we de waarheid van het spreekwoord, dat het hemd toch nader is dan de rok...

En dat voelden we ook in de maatregelen der overheid... Geen wrijving met naburen. Geen uitingen van pro of contra.

2 Augustus nam de Belgische Regeering, voordat de Duitsche nota bekend was, een Brusselsch blad in beslag, dat een artikel gepubliceerd had. «Leve Frankrijk, weg met het Duitsche barbarendom.»

De burgemeester van Brussel verbood alle vriendschaps- of vijandschapsbetuigingen voor of tegen de beide oorlogvoerende partijen, terwijl personen, die 2 Augustus op straat de Marseillaise zongen en een Fransche vaan zwaaiden, werden uiteengejaagd.

Den gouverneurs der provinciën werd aangeschreven te doen verbieden elke bijeenkomst voor sympathie of antipathiebetuigingen voor het eene of andere land alsook kinematografische of andere voorstellingen van militaire tafereelen, die de gemoederen in beweging en de openbare meening in gevaar konden brengen.

De menigte, aldus gerust gesteld, hoopte nog altijd...

En feitelijk was ons lot reeds bepaald... en gromde de oorlog...

't Zou een te wreeder ontwaken zijn, maar gevolgd door verontwaardiging over zooveel trouwloosheid, en weer leidend tot een fiere houding.

Om 9 uur begon de zitting van den ministeraad onder voorzitterschap van den Koning; om 10 uur verschenen de staatsministers. Te middernacht ging men van elkaar tot half drie, en dan vergaderde men tot bij vieren.

Eerst werd de algemeene strekking van het antwoord vastgesteld. Te middernacht begaf zich een commissie naar het ministerie van buitenlandsche zaken om het op te stellen: het waren ministers de Broqueville (oorlog), Davignon (buitenlandsche zaken), Carton de Wiart (rechtswezen), Van den Heuvel en Hymans, staatsministers en de sekretaris, baron Van der Elst. Baron de Gaiffier, die wel begreep in welken zin men antwoorden zou, had reeds een ontwerp gereed gemaakt, en dit gaf zoo goed het besprokene in den Raad weer, dat er slechts eenige zinnen aan veranderd werden.

Tijdens dezen arbeid — het was nu half twee — verscheen nogmaals de Duitsche gezant.

Kwam Below-Saleske een loeren wat de beslissing zou zijn?

Hij vroeg baron Van der Elst te spreken, en meldde dezen, dat zijn regeering hem gelast had eens te komen vertellen dat een Fransch luchtschip bommen in Duitschland had geworpen en een Fransche kavalerie-patrouille over de Duit-sche grens getrokken was.

— Waar is dat gebeurd? vroeg baron Van der Elst.

— In Duitschland.

— Dan begrijp ik het doel van deze mede-deeling niet.

België was toch niet verantwoordelijk voor hetgeen Frankrijk in Duitschland kon doen,

— Het zijn daden tegen het volkerenrecht, hernam de gezant. De oorlog is nog niet ver-klaard. Dus kunnen we van Frankrijk nog andere daden tegen het volkenrecht verwachten.

Von Below-Saleske vertrok weer.

Een half uur later werd het antwoord naar het paleis gebracht en door den raad, onder voor-zitterschap van den Koning, goedgekeurd.

Het luidde als volgt :

BRUSSEL, 3 Augustus 1914.

« Door zijn nota van 2 Augustus 1914 heeft de Duitse regeering laten weten dat, volgens vertrouwbare berichten, de Fransche strijdmach-ten voornemens zouden zijn naar de Maas op te trekken langs Givet en Namen en dat België, ondanks den besten wil, onbekwaam zou zijn een opmarsch der Fransche troepen terug te slaan.

De Duitse regeering zou zich verplicht zien dezen aanval te voorkomen en het Belgisch gebied te schenden. In deze voorwaarden stelt Duitschland aan de regeering van den Koning voor een vriendschappelijke houding aan te nemen en verbindt het zich op het oogenblik van den vrede de ongeschondenheid van het konink-rijk en zijn bezittingen in al hun uitgestrektheid te handhaven.

De nota voegt er bij, dat ingeval België den opmarsch der Duitse troepen bemoeilijkt, Duitschland verplicht zal zijn het als vijand te beschouwen en de onderlinge regeling der beide staten aan de beslissing der wapenen over te laten.

Deze nota heeft bij de Regeering van den Koning diepe en pijnlijke verwondering verwekt.

De voornemens, welke het Frankrijk toeschrijft, zijn in tegenspraak met de formeele verklaringen die ons op 1 Augustus door de Regeering der Republiek afgeleid zijn.

Overigens zou België, indien, tegen onze ver-wachtingen in, een schending van de Belgische neutraliteit door Frankrijk gepleegd werd, al zijn internationale verplichtingen volbrengen en aan den invaller den krachtigsten weerstand bieden.

De verdragen van 1839, bevestigd door de verdragen van 1870, bekrachtigen de onafhanke-lijkheid en onzijdigheid van België onder den waarborg der Mogendheden en ook van de Regeering van zijn Majesteit den Koning van Pruisen.

België is altijd getrouw geweest aan zijn inter-nationale verplichtingen, het heeft zijn plichten vervuld in een geest van loyale onpartijdigheid ; het heeft geen enkele poging nagelaten om zijn onzijdigheid te handhaven of te doen eerbiedigen.

De aanslag op zijn onafhankelijkheid, waar-mede de Duitse regeering het bedreigt, zou een onweerlegbare schending van 't volkerenrecht zijn. Geen enkel strategisch belang rechtvaardigt de schending van het recht.

De Belgische regeering zou door het aanvaar-den der voorstellen, haar bekend gemaakt, de eer der natie opofferen en terzelfdertijd zijn plich-ten jegens Europa verraden.

Gedachtig aan de rol, die België sedert meer dan 80 jaar speelt in de wereldbeschaving, weigert zij te gelooven, dat de onafhankelijkheid van België slechts zou bewaard kunnen worden tegen den prijs van de schending zijner neutraliteit.

Indien zij in deze hoop teleurgesteld werd, is de Belgische Regeering vast besloten met alle middelen, welke in haar macht staan, elken aanslag op haar recht af te weren. »

De heer Davignon gelastte baron de Gaiffier het antwoord aan den Duitschen gezant te brengen.

De Raad was ook bijgewoond door M. Greindl, die 24 jaar Belgisch gezant te Berlijn geweest is (van 1888-1912). (1).

Een zijner vrienden verhaalde in een blad het volgende :

« Graaf Greindl woonde teruggetrokken in zijn villa te Ukkel, waar ik zijn buurman was. Op den avond van 2 Augustus 1914 liet hij mij roepen. Als staatsminister was hij uitgenoodigd den kab'etsraad te Brussel bij te wonen, en hij vroeg me hem in mijn auto te willen vervoeren. Terwijl hij instapte, zeide graaf Greindl : « Ik begrijp wel wat het is. Engeland zal vragen Antwerpen te mogen bezetten. Ik weet wat ik antwoorden zal ». Ik bracht hem naar 't paleis en wachtte daar te midden van heen en weer rennende boden en auto's tot 2 uur 's morgens.

Toen keerde Greindl terug, bleek als een doode, ontsteld en wanhop'g. Zonder een woord te spreken stapte hij in. Te Ukkel nam hij mijn arm en als een automaat schreed hij naar zijn salon waar men een groot houtvuur ontstoken had. De grijsaard ging er bij staan, leunde tegen den schoorsteenmantel, met het hoofd tusschen de handen.

Op den schoorsteen zag ik de photo's van hooge Duitse personage's met vleiende op-drachten. Naar voren prijkten de keizer, de keizerin, de kroonprins, gansch de keizerlijke familie.

Ik durfde den graaf in dien toestand niet alleen laten en ook was ik zeer nieuwsgierig. Eensklaps verhief Greindl zich. Zijn blik viel op de por-tretten. Plots greep hij ze, trok ze een voor een uit hun lijst en wierp ze in den haard.

Toen alles vlamde, wendde hij zich tot mij en sprak :

(1) De heer Greindl stierf op 30 Juli 1917, oud 82 jaar.

Minister de Broqueville.

— Ziedaar !

Hij verdween achter een portière.

Ik begreep alles... De grijsaard ging zonder getuigen de dwalingen en de vriendschap van gansch zijn leven beweenen.»

Het Duitsch ultimatum was voor den voormaligen gezant wel een vreeselijken slag.

Zou het zoo niet voor velen zijn...

Maar Brussel sliep nog, en ontwaakte vol hoop toen M. de Gaiffier zich met het antwoord naar de Duitsche legatie in de Belliardstraat begaf. Het was juist zeven uur...

De bode werd in het kabinet van den gezant geleid. Deze verwachtte hem. De Gaiffier gaf de nota over.

Von Below-Saleske las ze vlug.

— Hebt ge er niets bij te voegen? vroeg hij.

De afgevaardigde antwoordde ontkennend, groette en ging heen.

De legatie's van Frankrijk en Engeland werden ingelicht over het gebeurde.

M. Webber, attaché aan de Engelsche legatie, kwam opgewonden in het Ministerie van Buitenlandsche zaken.

De Britsche gezant, Sir Francis Villiers, had hem gestuurd om kopie te nemen van de Duitsche nota en het Belgische antwoord.

De Bassompierre ontving hem en las de teksten ontroerd voor. Webber greep zijn beide handen en zei :

— Bravo, de Belgen !

De bladen meldten het nieuws. Men ontrukte

ze bijna den verkoopers, las vlug, besprak het bericht. Er was droefheid, verontwaardiging, haat zelfs.

Wie kan dien Maandagmorgen vergeten ! Een schoone zomerdag was geboren. Wat zou het leelijke in den mensch vloeken tegen de heerlijkheid der natuur !

Ik begaf mij naar Antwerpen om een prijsuitdeeling in een gemeenteschool bij te wonen.

Om 9 uur verliet ik de Middenstatie. Overal gewoel... Maar het nieuws was nog niet bekend. In mijn trein hadden veel Duitschers gezeten, die van de kust kwamen en naar hun land terugkeerden.

In de Carnotstraat zag ik een groot plakkaat. 't Was van burgemeester De Vos, die ons bekend maakte, dat de Duitschers Hollandsch-Limburg overrompeld hadden, (1) en 't zelfde lot ons wellicht te wachten stond. Daarom was Antwerpen in staat van beleg verklaard.

Dat klonk al zoo tragisch ! Antwerpen in staat van beleg... 't Scheen of we reeds door vijanden ingesloten waren en die kwade oorlogsdagen aanbraken, gelijk in vroeger tijden, zooals we gelezen hadden.

Ik ging naar de school. De kinderen liepen in hun Zondagspakje op de speelplaats. Veel moeders... weinig vaders. Zoo velen waren binnengeroepen. Men sprak over den dreigenden toestand. Sommige meesters waren naar 't leger als ziekendrager. Eensklaps kwam een bode... De burgerwacht was opgeroepen. Buiten roffelden de trommels. Nog meer onderwijzers moesten heen.

't Feestprogramma verviel...

Daar hoorden we 't nieuws ! Duitschland had een ultimatum gestuurd. 't Zou oorlog worden. Bij velen welde een traan in 't oog. Men dacht aan de soldaten.

— 't Is maar om de grenzen te bewaken !

— Oorlog ! Hier oorlog ? We leven met ieder in vrede !

— Binnen veertien dagen zijn we weer thuis.

Al dergelijke optimistische uitroepen waarachter men den angst verborgen had, lagen daar nu waardeloos.

De strijd zou ontbranden. Duizenden kloeke levens werden bedreigd.

O, het valsche Duitschland ! Vooral te Antwerpen moest men die trouweloosheid diep gevoelen !

Hoe velen hadden hier gewoon rijken, en nederigen, in prachtige huizen of op eenvoudige kamers, groothandelaars zoowel als klerken, die eigen Sinjoren 't brood uit den mond kwamen nemen.

En allen hadden de gulle gastvrijheid genoten. En nu stonden ze als vijanden tegenover ons land.

Maar er was ook, vooral in de steden, een paniek. Velen wilden hun spaargeld terug halen. 't Gerucht verspreidde zich, dat de bankbiljetten geen waarde meer zouden hebben, en bij de banken was 't een geweldig gedrang om ze uit te wisselen tegen klinkende munt. 't Zilver verdween

(1) Men weet dat zulks niet gebeurd is.

Albert I Koning der Belgen

als bij tooverslag. Wij kennen lieden die al dadelijk gordels van vijf frankstukken maakten, om ze bij een mogelijke vlucht om 't lijf te binden... onder de bovenkleeren natuurlijk.

Rond de Sint-Gudule te Brussel stond een massa ongeruste lieden, die van 5 uur 's morgens wachtten in de hoop rond het middaguur in de Bank te geraken.

En de Bank wisselde papier tegen zilver... en dat zilver verdween in hoekjes en gaatjes. Woekeraars waren er als de kippen bij en er waren onnoozelen genoeg, die gaarne voor een biljet van 20 frank drie vijf frankstukken aannamen.

't Ging zoo ver, dat menige winkelier liever niet verkocht dan klein geld te moeten teruggeven, en, eer in een herberg de garçon u een glas bier toereikte, vroeg hij u of ge gereed geld bij u hadt.

De Nationale Bank was verplicht biljetten van vijf frank, en later van twee en een frank uit te geven, ten einde in 't gebrek van wisselgeld te voorzien.

Dan waren er veel inwoners, die al voor een hongersnood vreesden. Ze kochten allerlei waren op, zakken meel en rijst, potten geleij, bollen kaas en verstopten alles angstvallig in hun kelder. Ja, er waren er en niet weinigen, die geheime bergplaatsen maakten.

Voor de winkels zag men lange rijen kooplustigen, en juist in die drommen menschen werden de meest dwaze geruchten besproken.

Ook dat was een gevolg van de bekendmaking van het ultimatum op dien beroerden Maandag.

't Nieuws vloog door het land, naar Noord en Zuid, naar Oost en West.

— Drommels, wat doen wij hier nog! riep een officier der jagers, die aan de Fransche grens stonden. We moeten naar Luik. Daar is de vijand te verwachten!

En toch had de nota nog geen onmiddellijken invloed op de samentrekking van 't leger, dat gerangschikt bleef, zooals de onzijdigheid het vereischte.

De aan alle grenzen opgestelde posten hadden bevel gekregen op alle vreemde troepen, die België zouden binnentreden, te vuren.

't Was immers nog geen oorlog.

De ministerraad te Brussel had drie generaals opgeroepen: Selliers de Moranville, algemeen stafoverste, de Ryckel, onderoverste van den algemeenen staf, en generaal Hanoteau, algemeen inspecteur der artillerie en aide-de-camp van den Koning.

Er moest nu beslist worden hoe men ons al te zwakke strijdmachten zou gebruiken. Een stelde zelfs voor dadelijk het offensief te nemen en zoo mogelijk in Duitschland te vallen, waardoor men daar de algemeene mobilisatie in de war zou sturen. Daarvoor was het niet noodig ver over de grens te rukken.

Men besloot het yeldleger in observatie te stellen op de Gethe, halfweg tusschen Luik en Antwerpen. Daar moest het Antwerpen dekken, in verbinding blijven met zijn basis in die veste, en de samentrekking afwachten met de verhoopde Fransche en Britsche troepen. Luik en Namen zouden intusschen den eersten schok doorstaan.

De ministerraad vergaderde dien Maandagmorgen van 10 tot 12 en besloot den diplomatischen steun van de waarborgende mogendheden te vragen, met uitzondering natuurlijk van Duitschland en Oostenrijk.

De militaire hulp zou men pas verzoeken als Duitschland door zijn troepen ons grondgebied geschonden had. Men wilde het geen enkel voorwendsel schenken om te kunnen beweren, dat wij de onzijdigheid ten gunste zijner vijanden misbruikt hadden.

Men heeft verhaald dat Frankrijk reeds op 3 Augustus den onmiddellijken bijstand aanbod van vijf legerkorpsen, maar onze regeering die hulp weigerde. Dit is een legende. Op 3 Augustus kwam de Fransche gezant bij minister Davignon in persoonlijken naam, dus niet door zijn regeering gelast. Hij deelde mede overtuigd te zijn dat op een verzoek van België aan Frankrijk als waarborgende mogendheid om militaire hulp, Frankrijk dadelijk aan dit verzoek voldoen zou. In het tegenovergesteld geval zou men te Parijs wachten op de eerste daad van aktieven weerstand door België, alvorens handelend op te treden.

De heer Davignon deelde dan aan M. Klobukowski mee, welke beslissing men zoo even in den ministerraad had genomen.

Duitschland had gerekend op vreesaanjaging. Deze bleef zonder gevolgen en het machtig rijk zou den oorlog met een misdaad beginnen —

waardoor het bijna gansch de beschaafde wereld tegen zich kreeg.

Misschien kwam het nog tot andere gedachten, nu het ons antwoord kende.

Daarom vroeg onze regeering nog geen vreemden militairen steun.

Maar onze onzekerheid zou niet lang duren.

Op 4 Augustus, dus 's Dinsdags om 6 uur 's morgens bracht de Duitsche gezant een nieuwe nota aan den heer Davignon.

Den vorigen avond om 6 u. 45 had Duitschland aan Frankrijk den oorlog verklaard.

Nu beging het diezelfde lage daad tegenover België. Dat was de feitelijke inhoud der nieuwe nota. Dienzelfden morgen waren de kamers der volksvertegenwoordiging opgeroepen, waarover wij straks uitvoerig zullen handelen.

Van alle gevels bijna wapperde de driekleur. Zoo was het in elke stad, in de meeste dorpen... De vlag was het symbool van het land, dat voor eer en recht alles veil had.

Den vorigen dag had onze gezant te Berlijn, baron Beyens, het volgende gesprek gehad met M. von Jagow, Staatssekretaris van Buitenlandsche Zaken :

— Geloof mij, zei de Duitscher, dat het met den dood in de ziel is dat Duitschland besloten heeft de onzijdigheid van België te schenden. Persoonlijk heb ik er pijnlijk verdriet over. Maar wat wilt ge ? 't Is voor het keizerrijk een kwestie van leven of dood.

— De grenzen van Frankrijk zijn toch uitgestrekt genoeg om België te vermijden, antwoordde M. Beyens.

— Ze zijn al te veel versterkt. En bovendien wat vragen wij ? Alleen ons door te laten, uw spoorlijnen en tunnels niet te vernielen, en ons de versterkte plaatsen te laten bezetten, die wij noodig zullen hebben.

— Als Frankrijk ons iets dergelijks gevraagd had, zou Duitschland ons dan niet verwijten, dat we het laf verraden hebben ?

De Duitsche staatssekretaris gaf geen antwoord.

— Hebt ge ons iets te verwijten ? hernam baron Beyens. Hebben wij niet gedurende drie vierde van een eeuw alle onze verplichtingen jegens Duitschland zooals jegens de andere waarborgende mogendheden vervuld ? Hebben wij Duitschland geen bewijzen geschonken van trouwe vriendschap ?

— Duitschland kan België niets verwijten, bekende von Jagow. België's houding is steeds volkomen korrekt geweest.

— Het is voor de naties hetzelfde als voor de individuen... Voor de volkeren is er niet een andere soort eerlijkheid dan voor individuen... Ons antwoord moest zijn zooals het is.

— Als partikulier persoon erken ik zulks gaarne, maar als Staatssekretaris heb ik geen meening uit te spreken.

Von Below zou Brussel verlaten. Hij liet aan M. Davignon weten dat Duitschland aan de Vereenigde Staten de bescherming der Duitsche belangen in België overdroeg.

De Belgische regeering verzocht aan de Spaansche regeering de Belgische belangen in Duitschland te willen behartigen.

George V, Koning van Engeland.

De heer Davignon schreef aan den Duitschen gezant :

BRUSSEL, 4 Augustus 1914.

Mijnheer de Gezant,

« Ik heb de eer Uw Excellentie te laten weten dat met ingang van heden de regeering van den Koning in u niet meer het diplomatisch karakter kan erkennen en ophoudt officieele betrekkingen met u te hebben.

Uw Excellentie zal hierbij de paspoorten vinden die noodig zijn voor uw vertrek en dat van het personeel der legatie. »

III.

De plechtige zitting van het Parlement. Oorlog I

Op 31 Juli 1914 had de regeering besloten de Kamers samen te roepen teneinde de noodige kredieten te verkrijgen en een reeks wetten, door de omstandigheden vereischt, te laten goedkeuren.

Die zitting zou eerst op 6 Augustus plaats vinden. Maar daar kwam dat laag ultimatum. En men besloot in den ministerraad den datum te vervroegen tot 4 Augustus.

De afgevaardigden werden telegrafisch opgeroepen.

Dien Dinsdag dan verdrongen zich reeds vroeg nieuwsgierigen om het natiepaleis. En om negen uur was het een zee van volk om het Park, in de Wet-en Hertogenstraat. De Koning zou zich immers naar het parlement begeven en er de troonrede uitspreken.

Den ganschen nacht stonden er belangstellenden voor de deuren, die toegang verleenden tot de openbare tribunes, want zij wilden zeker zijn een plaatsje binnen het gebouw te veroveren. Men nam voedsel mee en toonde bewonderenswaardig geduld. Velen sluimerden in dien menschenhoop. Des te vlugger zou de tijd om zijn :

De afgevaardigden verschenen van af negen uur.

Men had geen tijd gehad de vergaderzaal te versieren gelijk het de gewoonte is, wanneer de Koning er de troonrede komt houden. Och, waar-toe ook? 't Was nu het oogenblik niet om zich om decorum te bekommeren. Geen troon dus in plaats van de voorzittertribune. Deze was getooid met eenige schilden en vlaggen en men had den leeren zetel van den Kamerpresident vervangen door het verguld troongestoelte.

Kamerleden en senatoren vulden de zaal.

De voorzitter, de heer Mullendorf, burgemeester van Verviers, werd in zijn stad weerhouden door den ernst van den tijd. Verviers immers lag bij de Duitsche grens.

De heer Frederik Delvaux, afgevaardigde van Antwerpen, een grijsaard van tachtig jaar, zal als het meest bejaarde lid als president zetelen, bijgestaan door de jongste leden, Pécher van Antwerpen en Devèze van Brussel.

Het was de eerste zitting na de verkiezingen van Mei.

Weg is echter alle partijgeest, alle enge politiek, alle verbittering. Vergeten zijn die dagen waarop men elkander heftig bekaampte. Het land is in gevaar...!

De afgevaardigden uit het Oosten vane het land worden met vragen bestormd. Zij wist n weinig te vertellen. Het is hun nog niet bekend, dat Duitsche troepen dienzelfden morgen ons land hebben geschonden.

Sommigen zagen een eerste beeld van den oorlog : de vernieling van sommige kunstwerken, door Leman, bevelhebber van Luik gelast.

Onder de leden eenige uniformen... de hertog van Ursel, een « gids », die den vorigen dag dienst heeft genomen, al is hij veertig jaar oud. De heer Hubin van Hoei, onderofficier der infanterie, die terug onder de wapens is gegaan.

De ministers zijn er nog niet. Om 9 uur is er kabinetsraad in het Paleis.

Bij loting worden de afvaardigingen aangeduid, die den Koning en de Koningin zullen ontvangen. Twaalf voor den vorst : de heeren Nobels, d'Hondt, Gillès de Pelichy, Van Cleemputte, de Wouters d'Oplinter, Boël, Féron, Borginon, Maenhaut, de Meester, Ortegat en Dejardin. Vier voor de vorstin : de heeren Delbeke, Vergauwen, Behagel en de Kerckhove d'Exaerde...

Van buiten hoort men een gerucht, een steeds sterker wordend geroezemoes... 't Is het gejuich van het volk... De Koning heeft het paleis verlaten.

De ministers treden binnen. Ze zien er vermoed uit...

Het geluid neemt in kracht toe. Het wordt

gejubel en daartusschen helmen hoornen, en stijgt het volkslied op.

Ja, de menigte brengt de vorsten een roerende ovatie. Niet alleen van de straat, maar ook uit de boomen van het park, van balkons en uit ramen, roept en wuift men. Velen weenen.

De Koningin verschijnt het eerst. Zij stijgt uit de door zes paarden getrokken koets.

Ze heeft haar kinderen bij zich, den hertog van Brabant, den graaf van Vlaanderen, de prinses Marie-José.

— Mijne Heeren, de Koningin !

Zoo klinkt in de Parlementszaal een stem. En ieder rijst op, en blikst naar de deur links... De Koningin treedt binnen, gehuld in een donkerblauw gewaad... De leden juichen haar toe.

Buiten opnieuw die storm... Het is de Koning..., die het Paleis der natie nadert.

Hij is te paard, vergezeld van zijn staf en begeleid door een eskadron der burgerwacht-ruiterij. De Vorst stijgt af. De afvaardiging begroet hem.

Deurwaarders gaan hem voor. De burgerwachten zwaaien met hun beplumde hoeden op de bajonet.

— Mijne Heeren, de Koning !

En nogmaals daverst de vergaderzaal van de treffende ovatie.

Albert is in de uniform van luitenant-generaal, veldtenu.

— Leve de Koning !

— Leve België !

Minuten houdt het gejuich aan.

Maar stil, de Koning zal spreken.

Hij staat daar fier en slank, in volle mannelijke kracht... Dikwijls is zijn uitzicht wat verlegen.

Nu ligt een gloed in zijn blik. Het gelaat teekent diepen ernst... Eenige rimpels verraden wat er in de ziel omgaat.

Aan den voet van het verhoog hebben de officieren plaats genomen.

In hun tribune zitten verscheidene diplomaten M. Klobukowski, gezant van Frankrijk, Sir Francis Villiers, van Engeland, vorst Koudacheff van Rusland.

Na den storm der toejuichingen, valt een wonderbare, plechtige stilte...

Zijn Majesteit neemt het woord, in dezer voege :

Mijne Heeren,

« Nooit, sedert 1830, sloeg er voor België een ernstiger uur : de onschendbaarheid van ons grondgebied wordt bedreigd.

De kracht zelve van ons recht, de sympathie, welke België, fier op zijn vrije instellingen en zijn zedelijke veroveringen, steeds bij de andere natie's heeft genoten, de noodzakelijkheid voor het evenwicht van Europa, van ons zelfbestaan laten ons nog hopen, dat de gevreesde gebeurtenissen zich niet zullen voordoen.

Maar als onze verwachtingen teleurgesteld worden, als wij ons moeten verzetten tegen den inval in ons land, als we onze bedreigde haarden moeten verdedigen, zal deze plicht, hoe zwaar ook, ons gewapend vinden en vastbesloten tot de grootste opofferingen.

Van nu af aan, en in 't vooruitzicht van alle gebeurlijkheden, staat onze wakkere jeugd reeds recht, vastbesloten, om met de traditioneele krachtdadigheid en koelbloedigheid der Belgen, het in gevaar verkeerend vaderland te verdedigen.

Ik richt haar, in naam der natie, den broederlijken groet. Overal, in Vlaanderen en Wallonië, in de steden en op het platteland, klopt eenzelfde gevoel in alle harten: de vaderlandsliefde; eenzelfde plicht dringt zich aan onzen wil op: de hardnekkige weerstand.

In deze ernstige omstandigheden zijn twee deugden onmisbaar: de bedaarde maar vaste moed, en de innige eendracht onder alle Belgen.

Beide deugden vertoonen zich reeds schitterend onder de oogen der geestdriftige natie.

De uitmuntende mobilisatie van ons leger, de talrijke vrijwillige indiensttredingen, de toewijding der burgerlijke bevolking, de zelfopoffering der gezinnen, toonen op onloochenbare wijze, de bemoedigende dapperheid, die het Belgische volk schraagt.

Het is het oogenblik van daden.

Mijne Heeren, ik heb u samen geroepen, om aan de Wetgevende Kamers toe te laten, zich met 't élan van het volk in eenzelfde gevoel van opoffering te vereenigen.

Gij zult weten, Mijne Heeren, zoodanige dringende maatregelen te nemen, én voor den oorlog én voor de openbare orde, welke de toestand vereischt. Niemand in dit land zal aan zijn plicht te kort komen.

Als de vreemdeling, met verachting der neutraliteit, welker eischen wij altijd zorgvuldig hebben geëerbiedigd, ons grondgebied schendt, zal hij alle Belgen geschaard vinden rond hun vorst, die nooit zijn grondwettelijken eed schenden zal, en om de regeering, die het volstrekte vertrouwen der geheele natie geniet.

Ik geloof in onze toekomst; een land dat zich verdedigt dwingt den eerbied van ieder af; dit land sterft niet... »

Herhaaldelijk onderlijnen toejuichingen de voorname passage's dezer rede en ook aan 't slot daverd de zaal van 't krachtig applaus.

De Koning, de Koningin en de Prinsen gaan heen, en baron de Broqueville, voorzitter van den raad en minister van oorlog, geeft dan aan kamerleden en senatoren, die nog eenigen tijd samen blijven, lezing van het ultimatum, ons antwoord, en de nota, die de Duitsche gezant den zelfden morgen om 6 uur aan de Belgische regeering gestuurd heeft. Duitschland zou met geweld van wapenen ons land binnen vallen...

« Wij zullen ons verdedigen, roept de minister uit, en worden wij overwonnen, toch zullen wij nooit dienstbaren zijn. »

De volksvertegenwoordigers keuren het antwoord goed en juichen de woorden van den eersten minister toe.

De heer Delvaux, ouderdomsdeken, vertolkt aller gevoelens, als hij zegt:

— Mijne Heeren, in naam der nationale vertegenwoordiging moeten wij akte nemen van de plechtige verklaringen, die de heer minister in naam der regeering zoo juist afgelegd heeft. Ons eenig antwoord is, dat onze harten met haar zijn en wij op hem al onze hoop stellen. Leve België, dat door de wilskracht der Belgen niet steiven zal!

De senatoren begeven zich naar hun vergaderzaal.

De Kamer begon dan haar regelmatige zitting. De geloofsbriefen der nieuwgekozen leden worden in « bloc » goedgekeurd en bij handgeklap herbenoemen de aanwezigen het vroeger bureau. De heer Schollaert omhelst Delvaux (1) en neemt opnieuw den voorzitterszetel in.

De heer Schollaert bedankt de Kamer voor dat vertrouwen. Hij begroet het leger en de Natie.

— Ha, de dappere lieden! zegt hij. Wat is men nu fier Belg te zijn. »

Hij herinnert aan den tragischen nacht van Zondag op Maandag.

De Kamer stemt zonder bespreking een oorslogskrediet van 200 millioen.

Men brengt baron de Broqueville een brief.

De eerste minister ontroert zichtbaar en vraagt het woord. De emotie trilt in zijn stem als hij zegt:

— Mijne Heeren, ik heb den pijnlijken plicht aan de Kamer mee te deelen, dat het grondgebied geschonden is.

't Is of er een schok door alle aanwezigen vaart.

In de Troonrede van den Koning schemerde nog eenige hoop.

Nu is het feit voltrokken.

't Is de onverbidde lijke oorlog. 't Is de lage bedreiging uitgevoerd.

Sommige leden laten de tranen over de wangen rollen.

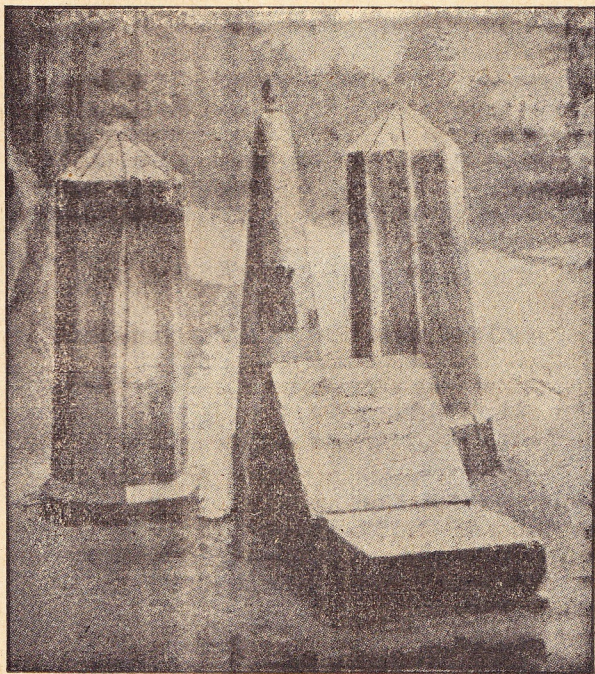
Maar het werk vereischte de aandacht. En de Kamer keurde een wetsontwerp goed tot vermeerdering van het contingent, tot uitkeering van vergoedingen aan de gezinnen der soldaten, op de spionage, de beteugeling van misdrijven tegen den Staat, enz.

De regeering wilde de eendracht nog bevorderen. Op 2 Augustus waren bij Koninklijk besluit de heeren Paul Hymans, Goblet d'Alviella, leiders der liberale partij in de Kamer en den Senaat tot Staatsminister benoemd. Baron de Broqueville deelde thans mee dat de Koning Emile Vandervelde, leider der socialisten tot raadsman der Kroon had aangeduid.

Vóór de hoofdelijke stemming nam Vander

(1) Beiden zijn tijdens den oorlog overleden.

velde het woord en verklaarde in naam der socialistische partij, dat deze de kredieten voor den oorlog goedkeurde.

Grenspalen der vier landen : België, Nederland, Onzijdig Moresnet en Duitschland.

De heer Journez, afgevaardigde van Luik stond op en sprak :

— Mijne Heeren, wij vernemen dat de Duitse legers op 't oogenblik te Dolhain en in de omgeving van Verviers zijn. Wij, afgevaardigden van Luik, achten het onze plicht nu de Kamer in voldoende aantal is, ons onmiddellijk naar ons arrondissement te begeven.

De Kamer keurde dan in een enkele stemming de zes wetsontwerpen goed. Er waren 164 leden aanwezig. De Luikenaren werden het eerst afgeroepen. Dan gingen zij heen, toegejuicht door hun kollega's. 't Zou voor velen een zeer lang afscheid zijn.

Namen deel aan de stemming :

M.M. Anseele, Augusteys, Bastien, Begerem, Behagel, Berloz, Bertrand, Boël, Bologne, Borboux, Borginon, Bôval, Branquart, Braun, Brenez, Briart, Brifaut, Brunet, Bruyninx, Buisset, Buyl, Buysse, Caeluwaert, Carton de Wiart, Cavrot, Cocq, Colaert, Colfs, Crick, Daens, Dallemagne, Davignon, de Béthune, de Broqueville, de Bus, Debonne, de Coster, Dejardin, de Jonghe d'Ardoye, de Kerckhove d'Exaerde, de Lalleux, Delbeke, Delporte, Delvaux, Demblon, de Meester, de Ponthière, de Schutter, Destrée, Devèze, de Wouters d'Oplinter, d'Hauwer, d'Hondt, d'Huart, Dony, Donay, Drion, du Bus de Warnaffe, Duquesne, Duysters, Elbers, Feron, Fonteyne, Franck, Galopin, Gendebien, Gielen, Gillès de Pelichy, Goblet, Goethals (Emile), Goethals (François), Golenvaux, Ham-

man, Hanssens, Harmignie, Helleputte, Hendrickx, Heynen, Honincks, Horlait, Hoyoïs, Hubin, Huyshauwer, Huysmans (Camiel), Huysmans (Louis), Hymans, Imperiali, Janson, Joret (Henri), Jourez (Léon), Journez, Lambillotte, Lamborelle, Lampens, Lefebvre, Lemonnier, Léonard, Le Paige, Levie, Leyniers, Liebaert, Lorand, Mabilie, Maenhout, Maes, Mahieu, Mansart, Maroille, Masson, Mechelynck, Melot, Meysmans, Moyersoën, Nerinx, Neujean, Neven, Nobels, Nolf, Ooms, Ortegat, Ozeray, Pécher, Peel, Pepin, Persoons, Peten, Pilt, Pirmez, Polet, Poncelet, Pouillet, Raemdonck, Ramaekers, Renkin, Rens, Reynaert, Rosseeuw, Royer (Emiel), Schaetzen, Schollaert, Segers, Serruys, Servais, Sevrin, Siffer, Standaert, Terwagne, Théodor, Thienpont, Thibaut, T'Kint, Triau, Troclet, Van Brussel, Van Cauwelaert, Van Cauwenbergh, Van Cleemputte, Van Damme, Vandeperre, Vandervelde, Van de Vyvere, Van de Walle, Van Hoegaerden, Van Merris, Van Reeth, Verachtert, Vergauwen, Verhaegen, Vermeersch, Versteyley, Warocqué, Wauters, Wauwermans, Woeste.

Afwzig :

M.M. Dauvister, du Bus de Warnaffe, Mullen-dorf, Prard, Roysers en Schinler, verhinderd door geschorst treinverkeer ; M.M. Clacs en Pastur, onder de wapenen ; M. Franck, in den vreemde.

De Kamer vertolkte door hare eendrachtige houding wel de gevoelens van het land.

Intusschen had zich in de stad een stoet gevormd om aan het Ministerie van Oorlog het leger toe te juichen. Een geweldige massa verzamelde zich voor het gebouw en riep om minister de Broqueville.

Kolonel Wielemans, die aan den arbeid was, riep dat de minister zich in de Kamer bevond.

— Leve 't leger ! jubelde men.

— Leve België ! antwoordde de kolonel waarna hij het raam sloot.

De stoet trok nu naar het paleis der Natie. Aan 't hoofd liep een man met op de schouders een kind dat de nationale vlag zwaaid.

De menigte bleef voor het gebouw staan. Een deurwaarder ging den minister waarschuwen.

Men drong bij den heer de Broqueville aan. Deze begaf zich op het balkon en werd door een ovatie begroet.

Hij vroeg stilte en sprak :

— Mijn vrienden, laat mij twee woorden tot u richten, die uit het diepst van mijn hart opwellen. Er is een aanslag gepleegd, die misschien zonder voorbeeld in de geschiedenis is : De Belgische grond is ondanks de beloften en de waarborgen onzer onzijdigheid door de Duitse troepen geschonden. Uit het diepste van mijn hart van Belg roep ik uit : het is een verschrikkelijke aanslag, die niet ongestraft gepleegd kan worden. Het leger heeft aan zijn hoofd een overste, een vorst van groote waarde, waarop de natie in dit gewichtig uur haar vertrouwen stelt. De Koning zal met de hulp van het leger het grondgebied

beschermen. Er is iets dat wij nooit zullen ondergaan : de overheersching:

Leve de Koning !

Leve België !

IV.

Generaal Leman.

De vesting Luik, die het eerst in den oorlogsdoodendans komen moest, stond onder het bevel van een bekwaam krijgsman, die een dapper strijder blijken zou, generaal Leman, toen 63 jaar oud.

Hij was een geboren Luikenaar. Op 28 Januari 1914 was hij tot Kommandant der 3^e legerafdeeling en tot militairen gouverneur der stelling benoemd.

Leman was een man, die de mogelijkheid van een oorlog niet over 't hoofd zag.

Eens reed hij op de helling van Sart Tilman, en, naar de bosschen van Sclessin bij de Ourthevallei wijzend, sprak hij :

— Langs daar zullen ze ons aanvallen !

't Was eene profetie, die eenige maanden later bewaarheid werd.

Omdat hij die mogelijkheid voorzag, moest de stelling ook in orde zijn. Dit was op verre na niet 't geval, toen Leman tot den post werd benoemd. Hij bezocht de forten, de tusschenwerken, alle hoeken, wegen, paden. Hij drong aan op verbeteringen, maar vond veel tegenstand in de hogere bureelen, stuitend op de begrippen, dat het Belgisch leger toch nooit zou moeten vechten en wij neutraal waren.

Dit alles ontmoedigde den gouverneur.

Liever gaf hij zijn ontslag, dan aan het hoofd van een veste te blijven, die zich niet verdedigen kon. En werkelijk ontstond dit voornemen, tot hij eindelijk zes millioen kon los krijgen.

Van 1888 tot 1891 had Luik volgens de plannen van Brialmont een gansche hervorming ondergaan. Het was een echte vesting, waarvan de 12 forten de wallen, de Maas, de gracht en het Herve-land 't glacis vormden.

De Maas was diep genoeg, tenzij bij de Nederlandsche grens, waar ze doorwaadbare plaatsen had, zooals bij Lixhe. En 't ergste... die kwetsbare plaatsen lagen buiten 't bereik van het vestinggeschut. Een nieuw fort bouwen ? Men deed het niet uit zuinigheid.

— Om die doodelijke fout zal men nog eens tranen storten, voorspelde Brialmont.

We zullen zien hoeveel zorg die passage van Lixhe heeft gebaard.

Leman had Luik dus in een beteren toestand gebracht, maar er was nog veel te doen toen de oorlog uitbrak.

Al dadelijk na de mobilisatie nam Leman maatregelen om gereed te zijn als de oorlog

moest uitbreken. Bruggen, tunnels en andere kunstwerken werden ondermijnd, bosschen die 't uitzicht en de geschutwijdte belemmerden, gerooid, om dezelfde reden, villa's, hoeven, woningen met dynamiet opgeblazen of in brand gestoken.

Al het vee uit het land van Herve moest naar Luik en werd hier op verschillende plaatsen samengebracht : in den hof der schietbaan, op het oefenplein, te Cointe, in de oude Jardin de l'Acclimatation. Eenige burgerwachten en pompiers bewaakten ze. Welk geloei van daar opsteeg, kan men begripen.

Ook graan, hooi, stroo werd naar Luik gevoerd.

Sommigen ergerden zich aan die maatregelen. Ze vonden dat Leman veel te overrijld handelde. 't Was immers nog geen oorlog. Welk recht had hij om zoo als dictator op te treden ?

Dat vroeg hem zelfs een politiek man.

— Recht en wet ? antwoordde de gouverneur. Ik kan me daaraan nu niet storen. Mijn eenig doel is Luik te verdedigen. Wordt het geen oorlog, dan kan men mij mijn galons ontnemen, maar breekt de oorlog wel uit, zal men mij op de knieën danken.

In alles toonde Leman die kordaatheid.

De Deutsche gezant te Parijs, von Schoen, had in de Fransche hoofdstad zijn paspoorten gevraagd en moest van daar naar Duitschland terugkeeren.

Hij wilde over Luik reizen.

— Er rijden geen treinen meer van Luik naar Duitschland, verklaarde de gouverneur der veste.

En von Schoen moest over Holland gaan.

Leman stond voor een geweldige taak. Hij kende het krijgsplan. Het veldleger zou hem niet helpen maar stand nemen aan de Gethe.

De gouverneur van Luik moest dus alleen op zijn troepen rekenen.

Deze bevatten :

1. De derde legerafdeeling : 9^e en 29^e, 11^e en 31^e, en 12^e en 32^e linie regimenten.

2. Het mobiele garnizoen van Luik : 14^e en 34^e linie.

3. 60 kanonnen dier troepen en 24 machinegeweren.

4. Na vijf Augustus de 15^e gemengde brigade : gedetacheerd van de 4^e divisie uit Namen en bestaande uit : 1^e en 4^e Jagers te voet, en 12 kanonnen van 75.

5. De vestingtroepen : infanterie, artillerie en genie.

Alles te samen 30.000 strijders !

Deze zouden den eersten schok van de geweldige Deutsche oorlogsmachine moeten opvangen.

Te Luik heerschte dus groote drukte, van af den eersten dag der mobilisatie. En toen het ultimatum bekend werd, gevoelde men, dat hier het drama zou aanvangen.

V.

De inval.

We hoorden bij de plechtige Parlementsitting van 4 Augustus, hoe daar het nieuws van den inval bekend werd.

Om 4,45 u. dien Dinsdagmorgen, boden zich twee Duitsche officieren bij de grenspaal van Moresnet aan. Een droeg een witte vlag. Ze vroegen om telefonisch in verbinding met het militair beheer van Luik gesteld te worden.

En dat mochten ze...

— Ik ben majoor de Melotte, militair attaché te Berlijn, zei een van hen, toen hij gemeenschap had met een stafofficier van generaal Lemah. Ik moet mij naar het Belgisch algemeen hoofdkwartier begeven. Waar moet ik gaan?

De onzen zouden zich niet door zoo'n grove list laten verschalken.

— Majoor de Melotte weet waar het algemeen hoofdkwartier is, klonk het antwoord. Gij zijt majoor de Melotte niet.

— Neen, maar hij is bij ons!

— Laat hem dan aan het toestel komen.

En een andere stem liet zich nu hooren.

— Gij zijt evenmin majoor de Melotte, antwoordde men weer.

— Wij zijn parlementairen en moeten volstrekt een onderhoud hebben met den gouverneur van Luik.

— Alle wegen zijn versperd en om Luik te bereiken, moet ge een omweg van 200 kilometer maken.

Toch drongen de Duitschers aan. Men besloot dan hen langs Gouvy te laten komen, maar onder bewaking van gendarmen.

— De verloren uren worden niet meer ingehaald, beweerden de Duitschers.

Ze verzaakten dan aan het onderhoud.

Gendarmen en Belgische lansiers stonden aan de grens op post.

Ze hadden 't al vernomen hoe daar aan de overzijde groote troepenmachten verzameld waren. De berg bij Aken lag vol. Het groote kamp van Elsenborn nabij Malmédy wemelde van manschappen.

Van Munster, Altona en Hanover leidden dubbele lijnen naar Aken en onophoudelijk reden daarover treinen met troepen, levensmiddelen, munitie, enz.

Aken was vervuld van een koortsachtige gejaagdheid.

Het was een liefelijke Zomermorgen. De zon straalde over de heuvelen en valleien van 't land van Herve, waar de dorpen nog zoo vreedzaam tusschen het groen lagen, als gelaten wachtend op hun lot. Een groote weg leidt van Visé over Warsage, terzijde van Aubel over Hombourg, Bleiberg en Gemmenich naar Aken.

Gemmenich is het Belgische dorp.

Vlak bij lag het onzijdig Moresnet, een klein gebied, dat in 1815 bij de regeling der Europeesche aangelegenheden onverdeeld was gebleven, daar men het over dit hoekje niet eens kon worden. Het bezat immers rijke zinkmijnen.

Generaal Jungbluth.

We herinneren ons nog hoe we dit landje bezochten.

We kwamen in de hoofdstad, de residentie, en tevens de eenige van onzijdig Moresnet, aan:

— Hoe heet deze plaats? vroegen we aan een tamelijk bejaard man, die een lange, Duitsche pijp in den mond had.

— Kies maar, antwoordde hij vroolijk, Moresnet-neutraal, Altenberg, Vieille-Montagne (dezen naam radbraakte hij vreeselijk) of La Calamine.

Moresnet-neutraal is duidelijk. Altenberg en de vertaling Vieille Montagne, zijn van de zinkmijnen afkomstig ('t is eigenlijk een berg met den top omlaag, een holte), en La Calamine (bestanddeel van zink) doet ons aan het mineraal der mijnen denken.

Residentie... zoo noemden wij deze gemeente, en terecht, want hier woonde de burgemeester van Moresnet, «und er ist unser Kaiser», zei de oude man lachend. Maar zeker uit stamtrots, uit nationale fierheid, verzwegen hij dat Moresnet onder voorgedij stond van den kommissaris van Verviers en een ambtenaar van Pruisen. Hij vertelde evenmin, dat zijn Staat eens eersucht ige plannen gekoesterd had, namelijk munt te slaan en eigen postzegels uit te geven, maar daartoe onmondig verklaard werd.

— Maar wie maakt uw wetten? vroegen we.

— Men maakt hier geen wetten... wij leven onder het Code Napoléon... Strenge wetten! Bijvoorbeeld om een gesloten deur open te breken, zoo maar 5 jaar «tuchthuisstraf».

— En verkiezingen bestaan niet ?
— Neen, wij hebben geen hoofdpijn...
— En rechters ?
— Burgerlijke zaken brengen wij naar belofte voor een Belgische of Deutsche rechtbank en de misdadigers worden, naar de omstandigheden van het gepleegde feit, voor Belgisch of Duitsch gerecht gedaagd.
— En worden de jongelingen geen soldaat ?
— Vroeger niet... maar nu is het veranderd. De zonen van Belgische ouders dienen in België, die van Pruisische in Duitschland.

— En ge zijt neutraal !

— Ja, maar men kiest voor de Belgische of Deutsche nationaliteit.

— Zoodat het kan gebeuren dat twee Moresnetters vijandig tegenover elkander staan.

— Nein, neen... België en Duitschland zijn daartoe te dikke vrienden. Bovendien, de zonen der echte « neutralen » zijn vrij (dus die van de 250 inwoners van 1815 afstammen). We hebben Belgische en Pruisische meesters en meesteressen ; Fransch en Duitsch worden onderwezen.

— En de geestelijkheid ?

— Onze pastoor is een Belg, en wij staan onder 't bisdom Luik.

— En de post ?

— Boden uit Pruisen en uit België bestellen de brieven. Er is hier een Duitsch postkantoor, maar in veel winkels of aan de briefdragers kunnen we Belgische zegels koopen, die we noodig hebben voor de brieven naar België.

— Ge zijt neutraal, maar kiest voor Belgische of Deutsche nationaliteit. Welke mogendheid heeft het meeste aantrek ?

— Er zijn misschien 200 Pruisen meer dan Belgen, dan 300 Hollanders en ongeveer 400 inboorlingen, samen een 3000 inwoners.

De man oordeelde blijkbaar dat hij nu genoeg verteld had, want hij groette en vervolgde zijn weg.

We wandelden door het stadje. Er zijn te Altenberg verbazend veel huizen waar men boven de deur *Restauration* leest. 't Was hier dan ook een «Kuhrrort» (1); men kan er wel niet in de zee, maar toch in de lucht baden. Op ve'e ramen lazen we : «On parle français». De taal van Altenberg was Duitsch !

Pruisen liet hier ongetwijfeld sterk zijn invloed gelden. We gluurden in een school en zagen een groote kaart van Duitschland. In een herberg hing het portret van het Duitsche keizerspaar. Men rekende meest met marken en pfennigen. De groote stad voor de bewoners

van Moresnet is Aken, waarmede La Calamine door een elektrische tram verbonden is.

't Was den volgenden dag «Kirmes» en, naar Deutsche wijze, tooide men overal de gevels en gelagkamers der heibergen met bloemenkransen. In menige zaal zou een «grosser Festball» gegeven worden. Men liep door de straten met reusachtige taarten. De kinderen vooral waren uitgelaten. «Ferien bis Mittwoch» (vakantie tot Woensdag), zei een meisje dat me bediende, omdat vader en moeder op een tafel in de danszaal stonden, bezig zoldering en wanden te sieren voor den grooten dag.

Door de «Kirchstrasse» en over het schoone plein bij de kerk, kwamen we op een steenweg uit.

— Hoe ver zijn we nog van de Deutsche grens ? vroegen we.

— Over de tramsporen is het reeds Pruisen, klomk het

antwoord.

In een uur tijds kan men het toppunt van den scherpsten driehoek (dezen vorm heeft Moresnet) bereiken, en zich daar «op vier landen nederleggen» zooals men vertelde. De grenzen van Nederland, België, Moresnet en Pruisen komen er samen en er staan dan ook vier palen. Dat is de grootste bezienswaardigheid, de roem van Moresnet. Men kijke maar eens naar de prentbriefkaarten voor de ramen.

De Keizer : Ziet ge wel, Albert, dat ge nu alles kwijt zijt !
Koning Albert : Maar nooit onze ziel !

(1) Plaats waar men een geneeskundige kuur doet.